

Uuden kirjallisuutemme luonne.¹

Sodanjälkeinen kaunokirjallisuutemme on huomattavan runsas. Sitä ajatellen, silmäillessämme sanoma- ja aikakauslehdistä uusien teoksien mainoksia ja katsellessamme kirjakauppojen näyteikkunoita, meistä tuntuu siltä, kuin olisi syntynyt tai syntymässä uusi, kirjallisuustaiteelle suopeampi aikakausi, ehkä suorastaan renessanssi. Houkuttaudumme toiveunelmiin, että vihdoinkin, tänä aineellisten arvojen aikakautena, elävämpi henkinen harrastus on heräämässä, muusat korottamassa ääntään aseiden väistyttyä heidän ympäriltään. Toisaalta kuitenkin emme voi olla huomaamatta, että kirjallisuuden nauttimaan suosioon, joka tekee mahdolliseksi sen runsaan ilmestymisen, vaikuttavat eräät käytännölliset syyt. Kirjoja on ostettu, koska kauppoissa on ollut niin vähän muuta ostamista, ja jatkuva inflaatio on kiihdyttänyt ostohalua. Joulut, pääsiäiset, nimipäivät, syntymäpäivät vaativat traditionaalisesti lahjoja, ja »mitäpä nykyisin muuta ostaa kuin kirjoja». Lahjoiksi parhaiten sopivat kirjat, sen hyvin näemme, ovat erikoisesti muodissa, esim. kuvateokset ja hauskanäköiset antologiat. Myös keinot vapaa-aikojen viettoon ovat olleet viime vuosina vähemmän lukuisat kuin hyvinä aikoina. Niidenkin puutetta kirjat korvaavat. Meidän täytyy siis suhtautua jonkin verran varovasti hengen renessanssin toiveisiin. Emme saa niihin vahvistusta ainakaan kansilehdeltä käsin. Meidän on avattava kirjat ja syvennyttävä niihin, jos mieli saada vakavampi käsitys kirjallisuutemme nykyisestä tilasta: on otettava huomioon sen arvo ja muukin luonne.

Onko siis näkyvissämme jotakin renessanssin kaltaista, ja jos on, niin mitä se on? — Syrjäytämme runsaan käänöskirjallisuuden ja käymme tarkastelemaan myös runsasta kotimaista. Ensiksi teemme sen havainnon, että suurta, johtavaa henkistä virtausta, sellaista kuin Runebergin tai Minna Canthin tai Leinon aikoina, ei ole näkyvissä. Näkyy suuntia, mutta ei suuntaa. Ei ole sitä *yhtä kokoavaa*, jonka varaan voisi rakentua todellinen renessanssi. Yhtäällä pirstovat puolueet, toisaalla taiteelliset päämäärät. Elämme henkisessä katsannossa traditioiden varassa, ja niitä on monta ja erilaisia. Traditioksi on jo muuttunut sekin, mikä 1920-luvulla

¹ Esitelmä äidinkielen opettajien päivillä 6. 6. 48.

tuli uutena kirjallisuutemme. Ja kaikki yhteiskuntapoliittiset tunnuksemme ovat nekin jo traditioituneet. — Kirjallisuutemme yleistaso ei sekään kovin paljon innosta. Se on pikemmin matala kuin korkea. On veteraaneja, mutta missä ovat *uuden* kirjallisuutemme *suuret* nimet? Suomi ei ole tässä kylläkään poikkeusasemassa. Ainakin sikäli kuin meiltä käsin voi nähdä, koko nykyinen maailma on vailla suuria kirjailijoita (veteraanit taaskin poisluettuina). Lieneekö maailmansodan tauottuakin sanottava: inter arma silent musae. Edelleen: niin meillä kuin muuallakin on paljon suorastaan huonoa kirjallisuutta, joka tahtoo hukuttaa paremman tungokseensa. Tungos — siinä meidän aikaamme luonnehtiva sana! Se on liikenteessä, kaupoissa, kouluissa, yliopistossa ja kirjamarkkinoilla. Kuinka tungoksessa voi levittää siipensä sekään, jolla ne on! Ettemme olisi *liian* pessimistisiä omaan aikaamme nähden, voimme sentään muistaa, että *huonon kirjallisuuden* tungos ei ole eillispäivän keksintö. Sitä vastaan ovat monet Cervantesit saaneet aikoinaan taistella. Ja he ovat sentään suoriutuneet voittajina. Jos Cervanteseja olisi, he varmaan tekisivät sen nytkin.

Heitä ei ole. Mutta älkäämme sentään maalatko mustaa kuvaa. Vaikka ei ole suuria, niin onhan sentään hyviä nimiä. Niitä on sekä vakiintuneita, parhaassa luomisvoimassaan olevia, että nousevia. Kirjallisuutemme elää todella tänäkin aikana. Eikä se liioin osoita sammumisen merkkejä. Mainitakseni erään lohdullisen esimerkin: ylioppilaiden jokavuotiset kulttuurikilpailut antavat toiveita tämän taiteenhaaran jatkuvasta elämisestä. *Nuoriso* ei käännä katsettaan pois kirjallisuudesta. Ja se on aina hyvä merkki.

Jos sitten siirrymme yleisestä arvioinnista niihin piirteisiin, joita nykyisestä kirjallisuudestamme erottuu, lähemmäksi tarkkailumme varsinaista kohdetta, kirjallisuutemme *luonnetta*, kiintyy huomiomme toisaalta runsaaseen lyriikkaan ja toisaalta vielä runsaampaan proosaan. Näitä vertaillessamme päädyimme tulokseen, että kokonaisuuteen katsoen lyriikka on johtavampi. Sitähän kyllä ilmestyy aina vähemmän kuin proosaa, *paino* tuntuu olevan enemmän sen puolella. — Mistä tämä johtuu? kysymme. Näyttää siltä, että se sielullinen, joka sotien jälkeen etsii ulospääsyä, ensiksi purkautuu lyriikassa, välittömämmin, ja vasta myöhemmin proosassa. Niinhän kävi myös ensimmäisen maailmansodan jälkeen: kohosi ensiksi lyriikan aalto. Mutta toinenkin syy näyttää vaikuttavan nykyisin lyriikan eduksi. Kirjallisuuden *kaupallistuminen*, joka madaltaa sen tasoa, koskee ensi sijassa proosaa. Tarkoitan seuraavaa asiain kulkua. Suuri yleisö haluaa ensi sijassa romaaneja. Se ts. haluaa miellyttävästi kiihottavaa ajanvietelukumista. Sellainen menee hyvin kaupaksi, kannattaa.

hyvin. Tästä seuraa, että sitä myös paljon kirjoitetaan, kustannetaan ja painetaan. Ja tietenkin sitä silloin myös hyvin mainostetaan, ja arvostelukiin jossain määrin taipuu tähän asiaintilaan. Näin proosalla on suuri vaara luisua pois taiteen tasolta, kulkea samaa alamäkeä kuin elokuva. Mutta lyriikka taas: se ei koskaan *kannata*. Sitä julkaistaan siis *vain* taiteen vuoksi, niillä rahoilla, joita ajanvietekirjallisuudesta saadaan, voimme jokseenkin liioittelematta sanoa. Ei ole siis mitään *intressiä* polkea lyriikan tasoa alas. Miksi julkaista huonoa, ellei se kannata! Kaikessa tässä on siis takana se psykologinen seikka, että romaani täyttää parhaiten ajanvietekirjallisuuden vaatimukset, tarjoaa sen jännityksen ja muun tunnekylvyn, jota taiteesta piittaamaton lukija kaipaa. Kertomuksen lumo on mahdollinen nautinto hyvin monelle taidetta ymmärtämättömälle, mutta ei lyriikan lumo. Runoja ei lueta ajan tappamiseksi, ne vaativat lyyrillistä vastaanottokykyä ja korkeahenkistä antautumista.

Tämä erilaisuus aiheuttaa nähdäkseni olennaisen eron aikamme lyriikan ja aikamme proosan välillä. Kun romaani enimmäkseen sentään tavoittelee laajaa lukijapiiriä korkeaan taiteeseen pyrkiessään, niin lyriikalla on taipumusta tulla jonkinlaiseksi hieroglyfiekieleksi suhteellisen harvojen välillä. Se on Leinon ja Larin-Kyöstin nuoruuden ajoista muuttanut paljon luonnettaan vaikeatajuisempaan päin. Kun ennen maku vaati helppotajuista laulua, se nyt melkein vaatimalla vaatii vaikeatajuisuutta ikäänkuin tahtoen ylpeillä sillä, ettei sitä jokainen pysty ymmärtämään. Jo kauan ovat »erikoinen» ja »persoonallinen» olleet sen tunnus sanoja eikä ole juuri näkynyt sellaisia tunnuksia kuin »luontevuus» ja »selkeys». Tuskin enää huomataankaan, että nämä jälkimmäiset sentään kuuluvat runouden vaatimuksiin. Kullakin makusuunnalla on omat heikkoutensa. Kun nykyisten veteraanien nuoruudessa jouduttiin helposti rallatteluun ja helkyttelyyn, ovat nyt vaaroina vaikeudella ja erikoisuudella keikaroiminen ja sanojen solmuun paneminen. Jos ei voida valloittaa joukkojen suosiota ja hyviä tuloja, kuten proosassa on mahdollista, niin voidaanhan kietoutua luoksepääsemättömän etevyyden mantteliin. Inhimillinen keskinkertaisuus, epätaide, löytää toki aina *jonkin* muodon pyrkiessään tunkeutumaan taiteen temppeliin.

Tässä vastakohta-asettelussa ilmenee jo jotakin nykyisen proosamme ja lyriikkamme luonteesta. Mutta tämä on kuitenkin vasta hyvin ylimalkaista hahmottelua. Molempien parhaisiin sovellettuna se antaisi aivan väärän kuvan, eikä se myöskään vielä osoita lyhempiin ajanjaksoihin liittyviä suunnan muutoksia. Katselkaamme nyt lähempää kumpaakin kirjallisuuden lajia.

On leikkillisesti sanottu, että lyriikassamme erottuu nykyisin kaksi pää-

mieliala. Vanhemman polven kirjailijoista on huumoria Kojolla, häntä nuoremmista Waltarin lisäksi Seppäsellä sekä jonkin verran Siippaisella ja Kyllikki Mäntylällä. Mutta yleensä sitä on melko niukasti. Komiikkaa kyllä esiintyy, mutta läheskään kaikki komiikkahan ei ole huumoria.

Sanomattakin on selvää, että ankara elämäntaistelu kuvastuu nykyisestä proosastamme. Sodat ovat tehneet kaikki elämänvaikeudet kaksintaistelun ja kolminkertaisiksi. Ja työväenluokan rynnistys kulttuuriin, uuden kirjallisuutemme yleisin ja leimaa-antavin piirre, tuo tietenkin paljon katkeraa elämäntaistelua näkyviin. Tarvitsee vain johtaa mieleen Toivo Pekkasen, Olavi Siippaisen ja Elvi Sinervon nimet todetakseen tämän asianlaidan. Jos jotakin erikoista aihepiiriä käy nykyiselle proosallemme sanominen hallitsevaksi, niin se on kieltämättä nuori, lahjakas työläinen, joka taistelee itselleen paikkaa kulttuurin auringossa ja pyrkii pois taloudellisen paineen alta ja henkisesti ahdistavista oloista. Eikä mikään olekaan luonnollisempaa kuin tämän aiheen keskeisyys. Siinäkin kuultaa takaa Kleion hahmo, nykyinen maailmantaistelu. Tässä kuitenkin taas toisaalta näyttäytyy se vanha totuus, että aiheet kuluvat käytännössä ja pyrkivät menettämään alkuperäistä tehokkuuttaan. Sama aihe kaipaa aina uusia käännteitä jos sen mieli tehot. Ja myös uusia aiheita kaivataan. Suomalaisen työväen kamppailulla ja kärsimyksillä on jo itse asiassa niin pitkä traditio takanaan kirjallisuudessamme aina Minna Canthista alkaen, ellemme nyt lukisikaan tähän yhteyteen Saarijärven Paavoja ja kerjäläis-Aaroja, että tuo aihepiiri alkaa jo tuntua ylen käytetyltä. Jotakin uutta kaipaisi jo työläiskuvaukseen, ja proosamme heikko puoli, sivistyneistön kuvaus, odottaisi myös oikeudella vuoroaan päästä parnassolle, jonka juurta se on tähän asti enimmäkseen kierrellyt. Se odottaa vuoroaan sitäkin suuremmalla syyllä, kun sivistyneistömme on lukumääräisesti paljon laajentunut ja suomalaistunut ja pääsytieta jokaiselle kansamme yksilölle sen piiriin jatkuvasti tasoitetaan. Eräitä merkkejä suuntautumisesta sivistyneistön kuvaukseen päin onkin havaittavissa.

Mutta proosastamme kaipaa vielä muutakin. Mainitsin todellisten kirjailijoidemme yleisestä väheksyvästä suhtautumisesta yleisöön-vaikuttaviin tehokeinoihin. Se on heille epäilemättä kunniaksi, koska se osoittaa, etteivät he pyri arvottomiin voittoihin. Mutta toinen asia on, onko se aina ilman muuta eduksi. Eiköhän Waltari ole siinä kohden oikeammassa kuin parhaiden kirjailijoidemme enemmistö? Eikö kirja saisi olla myös mukaansa tempaava, niin ettei sen lukeminen vaatisi tahdonponnistusta? Maailmankirjallisuuden suurteokset ovat toki paraasta päästä sellaisia, että kun niihin tarttuu, niitä ei tahdo maltaa laskea kädestään, ennenkuin kirja on loppuun luettu, ja sellaisia kirjoja ei nykyisessä vakavassa proosa-

taiteessamme ole paljon. Onko syytä halveksia esim. jotakin Hugota, Dickensiä, Tolstoita tai Dostojevskia tässä suhteessa! Onko syytä ottaa esikuva jostakin tämän hetken Amerikan William Faulknerista, jonka heikkona puolena on tyylin raskaus? Nykyistä kirjallisuutta painaa varmasti liika psykologismin lasti, sanon psykologismin, en psykologian. Psykologian olisi tultava taiteen omalla painolla kuten klassillisilla mestareilla; se ei saisi vaikuttaa väkinäisesti työnnetyltä, raskaalta. Ja eikö olisi jo aika päästää juoni oikeuksiinsa ja myös mielikuvitus kahleistaan? Eikö olisi jo aika vapautua naturalismin eräiden perinteiden painolastista ja muistaa, että taide ei kuitenkaan ole tiedettä? — Tietenkin taiteesta tulee omalla voimallaan sellaista kuin siitä tulee. Mutta tällaisia toivomuksia tekee kuitenkin mieli lausua, varsinkin kun ne on suunnattu taiteen painolastia eikä itse taidetta vastaan.

Useita nykyisen proosamme teoksia lukiessa tuntee, että kirjasta puuttuu veto. Ei toki sentään aina. Esim. Siippaisella on vetoa, samoin Siner-volla, jonka tavassa antaa mielikuvitukselle vapautta tekee mieli enteillä uutta suuntaa. Myös Usko Kauppalan kolmiosaisessa lukudraamassa »Tilinpäätös» on vetoa: se on harvinaisen alkuvoimainen, tuore teos ja osoittaa huomattavaa lahjakkuutta. Aiheena on tilitys viime sodastamme, joka aihe arvattavasti tulee vastedes askarruttamaan kirjailijoitamme. Toinen teos siitä aiheesta, myös huomattava, on Jussi Talven romaani »Kivikasvoinen jumala». Jos hän jaksaa sivuuttaa tietyn lahkolaisvaaran ja kehittää edelleen tyyliään, niin häneen voi kiinnittää vakavia toiveita. *Tyyli* on myös sellainen seikka, joka useilla prosaisteillamme jättää toivomisen varaa. Vanhempi ja keski-ikäinenkin polvi ovat siinä suhteessa ehdottomasti edellä nuoremasta, josta vain harvat, kuten Siippainen ja Matti Hälli, ovat oikeita tyylinekkoja. Usko taiteellisen muodon merkitykseen näyttää yleensä proosassa heikentyneen, mikä on tietenkin hyvin valitettavaa, sillä taiteessa on sittenkin ennen kaikkea kysymys muodosta. Muodon inflaatio on taiteen inflaatio. Kuinka vaarallisen lähellä onkaan esim. niin nerokas henki kuin Oiva Paloheimo proosassaan tätä inflaatiota! Tässä juuri näyttää kirjallisuuden kaupallistuminen vaikuttavan vaarallisesti proosaan lyriikan ollessa kannattamattomuudessaan turvatumpi tätä vaaraa vastaan.

Katseltuamme nykyistä kirjallisuuttamme monelta puolelta voimme vielä kysyä, millaista se on nuorisonkasvatuksen näkökulmasta. Ja vastaus kuuluu: se jättää siinä kohden paljon toivomisen varaa. Varsinaisessa nuorisonkirjallisuudessa on kovin vähän hyvää. On ilahduttavaa, että sillä alalla nykyisin järjestetään kilpailuja. On vain toivottavaa, että ilmeneisi myös todella hyviä tuloksia. *Sitä* henkeä, jota tässä tarvittaisiin, on

varmasti ajassamme liian vähän. Siinä jos missä tarvittaisiin todellisia ja lämminsydämissiä humanistipersoonallisuuksia. Ja niitä ei juuri tänä aikana liene runsaasti. Siinä tarvitaan valoisaa mieltä, ja sitä on nykyisin harvalla. Ja siinä tarvitaan hengen eheyttä, mutta nyt näemme pikemminkin hengen pirstaleita. Vihdoin siinä tarvittaisiin myös huumoria, mutta se kuten mainittu on vähissä. Käsitkseni mukaan nuorisoa varten kirjoitetaan yleensä nykyisin vasemmalla kädellä. Ja siinä kuitenkin tarvitaan ehdottomasti oikea käsi ja sydän. Lisäksi ei nykyinen tyylikään, kirjallinen makusuunta, ole nuorison kasvatuksen kannalta edullinen. Alaikäinen nuoriso voi tietenkin hyötyä paljon myös aikaihmissen kirjallisuudesta, ja sen tuntemista kouluissa vaaditaankin. Mutta jokainen kirjallisuuden opettaja on varmasti tehnyt sen havainnon, että nykyisestä kirjallisuudestamme ei ole niinkään helppo löytää teoksia, jotka sopisivat oppilaille suositeltaviksi ja kouluopetuksessa käytettäviksi. Tässä *ei* ole pahimpana esteenä se, että olisi puutetta eettisesti arvokkaasta kirjallisuudesta. Uudessa kirjallisuudessamme on sentään itse asiassa paljonkin vakavaa eettistä katsomusta. Muistettava on, että kirjan eettinen taso ilmenee vasta siinä, kuinka kirjailija ratkaisee sen ongelman, *eikä* siis esim. joissakin kulissien takaisen elämän naturalistisissa paljastuksissa kertomuksen varrella. Mutta yhtä kaikki, nuo paljastukset, olkoonpa kirjailijan ratkaisu kuinka vakavan eettinen hyvänsä, ovat nykyisessä kirjallisuudessamme usein sellaisia, että opettaja joutuu niiden kanssa pulaan. Koulunuoriso ei ole, enemmistöä ajatellen, vielä sillä kehitysteella, että se osaisi suhtautua niihin oikein ja nähdä niiden yli loppuratkaisuun. Jos opettaja tämän unohtaa, niin oppilaat siitä kyllä häntä muistuttavat tuodessaan esille ikä kautensa oikeuttaman infantilismin. He nauravat sille, mille ei pitäisi nauraa, suuntaavat huomionsa aivan epätarkoituksenmukaisesti etsien sopimattomia sanoja, virnistellen niille, jne. Sanalla sanoen: opettajalla on edessään se tosiasia, että on paljon sellaista, mikä ei koulussa *sovi* esille otettavaksi oppilaiden kehitysteiden vuoksi. Mikä neuvoksi? Sopivien *kohtien* valikointi kirjoista on tietenkin eräs tie. Mutta opettaja saa olla varma, että oppilaat kyllä sitten itse etsivät ne sopimattomat kohdat ja suhtautuvat niihin vielä enemmän epätarkoituksenmukaisesti, kuin jos opettaja olisi ne ottanut esille. Nykyinen kirjallisuus siis kerta kaikkiaan asettaa opettajalle pahanlaisia ongelmia käytännölliseltä kannalta. Jos nyt tähän liitetään vielä se tosiasia, että opettajan pitäisi oikeastaan tarjota nuorisolle vain kaikkein parasta ja taiteellisesti korkeatasoisinta, ja sitten vielä se, että nykyinen kirjallisuus, varsinkin lyriikka, on usein *vaikeatajuisuutensa* vuoksi jokseenkin vähän soveltuvaa koulutarkoitukseen, voimme sanoa, että kirjallisuudenopetta-

jan tehtävä ei nykyisin ole erikoisen helppo. Kysyä sopii, voiko hän todella pitää kiinni siitä kuitenkin toivottavasta periaatteesta, että uutta kirjallisuutta käytettäisiin runsaasti opetuksessa. Toisaalta häneltä vaaditaan ajankohtaisuutta, mutta toisaalta uuden kirjallisuutemme luonnetta ja kouluopetusta on vaikeanlainen sovittaa yhteen. Tämä pitää paikkansa siitä huolimatta, etteivät naturalistiset kuvaukset käsittääkseni merkitse nykyiselle koululaispolvelle ns. moraalista vaaraa läheskään siinä määrin kuin vanhempi polvi usein on taipuva edellyttämään. Tämän hetken nuorison mielikuvitus lienee jokseenkin karaistunutta sellaista vastaan, eikä elämän alaston karkeus ja rumuus yleensäkään vaikuta seireeninlaulun tavoin. Vaara — jos sitä sanaa tahdomme käyttää — on pikemminkin toisaalla. Nuoriso, voimatta vielä tajuta naturalistista väriä oikealla, syvällä tavalla, muodostaa helposti kaunokirjallisuudesta nurinkurisen, parodisen käsityksen. Ja niin jää syntymättä taiteen kunnioitus, pieteetti. Ja tuon pieteetin aikaansaaminen, sehän on kuitenkin kirjallisuudenopettajan päätehtäviä, sillä juuri sen kautta käy nuorison tie kaunokirjallisuuden syvempään ymmärtämiseen ja vakavaan, hedelmälliseen harrastamiseen.

Yrjö Oinonen.